

BEATA KRAJEWSKA

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Polska<https://orcid.org/0000-0001-7671-258X> • b.krajewska@uksw.edu.pl

Otrzymano: 2026-04-01; Poprawiono: 2026-05-24; Przyjęto 2026-05-29; Opublikowano on-line: 2026-08-28

PROBLEM DEMORALIZACJI DZIECI I MŁODZIEŻY. REFLEKSJE NAD NEGATYWNYMI ZACHOWANIAM ADOLESCENTÓW

THE PROBLEM OF DEMORALIZATION AMONG CHILDREN AND YOUTH: REFLECTIONS ON NEGATIVE ADOLESCENT BEHAVIOR

Streszczenie: W rozwoju dzieci i młodzieży, przyswajaniu wartości i norm, uczeniu się życia w społeczeństwie zachodzić mogą różnego rodzaju utrudnienia, zaburzenia i nieprawidłowości, aż po zachowania określane mianem demoralizacji. Problem demoralizacji dzieci i młodzieży jest osią rozważań niniejszego artykułu. Struktura tekstu opiera się na przyjętym problemie badawczym: czym jest demoralizacja, jakie są źródła zachowań społecznych oraz możliwości ochrony adolescentów w tym zakresie? Celem artykułu jest więc ukazanie zagadnienia demoralizacji, jego przyczyn oraz perspektyw przeciwdziałania. Przedstawione zostało znaczenie procesu socjalizacji i rola w nim przede wszystkim środowiska rodzinnego, jak też możliwe zakłócenia prawidłowości jego przebiegu, pojęcie demoralizacji, jej źródła i możliwości ochrony dzieci i młodzieży przed uleganiem złym zachowaniom. Eksploracje poczynione zostały na podstawie metody analityczno-syntetycznej źródeł prawa oraz literatury. Problem demoralizacji to faktyczna i realna trudność wymagająca zgłębiania poprzez badania naukowe, po to aby znajomość wszystkich komponentów tego zjawiska pozwalała skutecznie chronić młodych ludzi przed podejmowaniem złych zachowań i ich konsekwencjami.

Słowa kluczowe socjalizacja, rola rodziny w procesie socjalizacji, demoralizacja, etiologia zachowań społecznych, ochrona dzieci i młodzieży przed demoralizacją

Abstract: The development of children and adolescents, the acquisition of values and norms, and learning to live in society can be affected by various difficulties, disorders, and abnormalities, including behaviors known as demoralization. The issue of demoralization in children and adolescents is the focus of this article. The structure of the text is based on the adopted research question: what is demoralization, what are the sources of antisocial behavior, and how to protect adolescents in this regard? The aim of the article is to present the issue of demoralization, its causes, and the prospects for counteracting it. The importance of the socialization process and the role of the family environment in it, as well as possible disruptions to its proper course, the concept of demoralization, its sources and the possibilities of protecting children and young

people from succumbing to bad behavior, are presented. The research is based on an analytical and synthetic approach to legal and literary sources. The problem of demoralization is a real and tangible challenge that requires research to ensure that understanding all the components of this phenomenon can effectively protect young people from engaging in harmful behavior and its consequences.

Keywords: socialisation, the role of the family in the socialisation process, demoralisation, the aetiology of antisocial behaviour, protecting children and young people from demoralisation

1. Wprowadzenie, czyli o socjalizacji i możliwych jej zakłóceniach

Dzieci i młodzież są grupą bardzo istotną w społeczeństwie z powodu płynącego z młodości potencjału, który dotyczy dynamizmu zmiany, odwagi we wchodzeniu w nowe czasy, nadziei na uzyskanie zakładanych celów. Młodzież wypełniając zadania rozwojowe w społeczeństwie będzie kształtować rzeczywistość. Od tego zatem jaką mamy młodzież zależy, jaka czeka nas przyszłość. To młodzież zastąpi zastane przez siebie pokolenie ustanawiając cele i priorytety rozwoju społeczno-gospodarczego. Jej podejście do ról społecznych i kondycja psychiczna wpłyną na kształt dotychczasowej instytucji – od rodziny po instytucje życia społeczno-gospodarczo-politycznego (Kiliszek, 2018, s. 11).

Współczesna rzeczywistość podlega wielu zmianom, zarówno korzystnym, jak i niekorzystnym. Korzystne nie budzą obaw, wręcz przeciwnie podnoszą jakość naszego życia, otwierają nowe możliwości, motywują do nowych aktywności. Niekorzystne natomiast wymagają rozważenia ich konsekwencji, wdrożenia działań zapobiegania i konstruowania rozwiązań by nie eskalowały. Potrzeba więc społecznej refleksji, ale też naukowego dyskursu nad szeregiem zjawisk, problemów, zachowań jakie mają miejsce w społeczeństwie, są udziałem różnych grup, w tym również dzieci i młodzieży.

Do zjawisk budzących społeczny niepokój i będących przedmiotem naukowych refleksji należy problem demoralizacji dzieci i młodzieży. Demoralizacja ogólnie ujmowana jest jako proces utraty i odrzucenia norm moralnych i społecznych, pewnego rozluźnienia dyscypliny oraz występowania zachowań sprzecznych z akceptowanymi zasadami, wartościami, jakie powinny być zinternalizowane w procesie socjalizacji. Socjalizacja to proces wdrażania jednostki do samodzielnego, nie zaburzonego funkcjonowania w społeczeństwie, zgodnie z obowiązującymi w nim wartościami i normami (Kuć, 2015, s. 105).

Gdy internalizacja norm, wartości i zasad jest nieprawidłowa wówczas nie stają się one wartością jednostki, i prowadzi to do nieprawidłowej socjalizacji i braku wyposażenia jej w mechanizmy pozwalające na uniknięcie zachowań ryzykownych. Pojęciem, które opisuje proces braku uwewnętrznienia zasad i norm obowiązujących w społeczeństwie jest kontrsocjalizacja, czyli wpływ przeciwny socjalizacji, zwiększający prawdopodobieństwo wystąpienia zachowań przestępczych.

Kontrsocjalizacja dostarcza wartości, norm i wzorów zachowań, które wpływają niekorzystnie na osobowość jednostki i uprawdopodobniają jej konflikt z prawem (Kuć, 2015, s. 106). Ten wpływ społeczny, opozycyjny wobec procesu socjalizacji, powoduje zwiększenie prawdopodobieństwa wystąpienia zachowań przestępczych. Jeśli grupa prezentuje wzory zachowań agresywnych, czy innych destrukcyjnych, powodując ich naśladowanie przez osoby znajdujące się w kręgu jej oddziaływania, jeśli rodzice przekazują dzieciom skłonności do nadużywania alkoholu, dostarczają wzorów zachowań przestępczych, to są właśnie przykłady kontrsocjalizacji (Błachut, Gaberle, Krajewski, 2006, s. 322).

Przyjmując, w pełni zasadnie, że rodzina jest, jak pisze L. Wieczorek, „bramą do społeczeństwa”, nie sposób nie docenić jej roli w kształtowaniu prawidłowych postaw wszystkich jej członków, w szczególności tych prawidłowych u dzieci i młodzieży, ale i nie dostrzegać i tych niezamierzonych inspiracji do zachowań złych i szkodliwych (Wieczorek, 2005, s. 85). Środowisko rodzinne jest w szczególności odpowiedzialne za proces socjalizacji dzieci i młodzieży, umożliwiając jego niezaburzony przebieg lub wywołując przeciwną dla niego kontrsocjalizację. Czynniki, które mogą sprzyjać socjalizacji bądź kontrsocjalizacji zlokalizowane w środowisku rodzinnym i są to czynniki zewnętrzne oraz czynniki wewnętrzne. Czynniki zewnętrznymi są: system wartości, który występuje w społeczeństwie, sytuacja polityczna i społeczna, ekonomiczna, miejsce rodziny w strukturze społecznej, zakres swobody jednostki, model rodziny występujący w danym społeczeństwie. Czynniki wewnętrzne to: ukształtowanie ról społecznych w rodzinie, styl wychowania w rodzinie, klimat uczuciowy panujący w rodzinie, osobowość członków rodziny, stan zdrowia członków rodziny, wzory zachowań w rodzinie (Kuć, 2015, s. 106-107).

Środowisko rodzinne, ale także pozostałe środowiska wychowawcze, mają znaczenie w procesie socjalizacji, w kształtowaniu obrazu własnej osoby, który może być pozytywny lub negatywny. Pozytywny obraz samego siebie to akceptacja siebie, swoich zachowań i reakcji, właściwy do nich dystans, akceptacja różnych uczuć i emocji, umiejętność określenia swoich mocnych i słabych stron. Negatywny obraz samego siebie jest zaprzeczeniem powyższych elementów, wyraża się ujemnym, deprecjonującym myśleniem o sobie. Taka jednostka funkcjonująca w błędnym schemacie negatywnego myślenia o sobie nastawia się praktycznie na odbiór nieprzychylnych informacji, bagatelizuje te pozytywne i jednocześnie utwierdza się w swoich przekonaniach (Siemionow, 2011, s. 21-22). W kształtowaniu a następnie utrwalaniu obrazu swojej osoby, szczególnie tego negatywnego, może nie pomagać proces etykietowania czy stygmatyzowania młodego człowieka. Jest to bowiem przypisywanie negatywnych cech i etykiet, które deprecjonują osobę w oczach innych i prowadzą do jej dyskryminacji, wykluczenia, izolacji, obniżenia samooceny, problemów i trudności w funkcjonowaniu w społeczeństwie. Niewykluczone również są zachowania ryzykowne, negatywne i destrukcyjne, które wskazujemy jako przejawy demoralizacji.

Zagadnieniu demoralizacji dzieci i młodzieży jest poświęcony niniejszy artykuł. Struktura tekstu opiera się na przyjętym problemie badawczym: czym jest demoralizacja, jakie są źródła zachowań społecznych oraz możliwości ochrony adolescentów w tym zakresie? Celem artykułu jest więc ukazanie zagadnienia demoralizacji, jako ciągle aktualnego problemu w funkcjonowaniu dzieci i młodzieży, związanego z procesem jej socjalizacji. Punktem wyjścia rozważań jest refleksja nad znaczeniem procesu socjalizacji i rolą środowiska rodzinnego w tym procesie. Następnie określone zostało pojęcie demoralizacji, jej źródła i aspekty ważne dla zabezpieczenia młodych ludzi przed uleganiem złym zachowaniom. Eksploracje poczynione zostały na podstawie metody analityczno-syntetycznej literatury oraz źródeł prawa. W aktualnej ustawie o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich oraz wcześniej obowiązującej o postępowaniu w sprawach nieletnich odnajdujemy podstawy prawne tak ważne dla pedagogicznych i resocjalizacyjnych działań kierowanych do dzieci i młodzieży, która jest zagrożona bądź wykazuje przejawy demoralizacji. Permanentnie zachodzi potrzeba zgłębiania problematyki demoralizacji, budowania bądź zwiększania wiedzy społeczeństwa w tym zakresie, a jest to o tyle ważne, że ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich została uchwalona 9 czerwca 2022 r. zastępując ustawę z 29 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich. Zatem jest to nowy akt prawny wymagający nowego spojrzenia na system postępowania z nieletnimi, jak też na ich demoralizację.

2. Istota demoralizacji

Poznanie zachowań uznanych za niewłaściwe, społeczne stało się przedmiotem dyskursu naukowego. Pojawiła się również specyficzna terminologia dotycząca tych samych zjawisk, ale uwypuklająca różne aspekty, ważne z punktu widzenia danej nauki. Dla określenia patologicznych zachowań stosowano terminy: wykolejenie społeczne, moralne zaniedbanie, demoralizacja, niedostosowanie społeczne, nieprzystosowanie społeczne, patologia zachowania, zachowania dewiacyjne (Harasimiak, 2001, s. 114).

Termin demoralizacja po raz pierwszy zastosowano w projekcie ustawy o zapobieganiu i zwalczaniu przestępczości nieletnich z 1968 roku. Pojęcie to jest często używane w języku potocznym, ale ma również określoną treść w wielu dyscyplinach naukowych. Występuje ono w ramach wielu nauk między innymi w kryminologii, pedagogice, socjologii, psychologii, medycynie, naukach prawnych (Harasimiak, 2001, s. 76, 155).

Demoralizacja oznacza pewien stan, który negatywnie charakteryzuje jednostkę. To wynikająca ze stanu wewnętrznego niezgodność zachowania z ogólnie przyjętymi normami, uznanymi za właściwe lub nawet wymagane dla określonej kategorii osób (Harasimiak, 2001, s. 121).

W ujęciu V. Konarskiej-Wrzošek demoralizacja to pewien niekorzystny stan osobowości człowieka manifestujący się na zewnątrz naganną postawą, łamaniem

prawa lub naruszeniem zasad współżycia społecznego, względnie innymi nieakceptowalnymi społecznie zachowaniami lub trybem życia (Konarska-Wrzonek, 2013, s. 59).

Według A. Krukowskiego demoralizacja nieletnich oznacza stan bądź proces charakteryzujący negatywne postawy i zachowania nieletniego w stosunku do obowiązujących w społeczeństwie podstawowych norm i zasad postępowania (Krukowski, 1991, s. 16).

Demoralizacja to łamanie przez nieletnich przyjętych norm społecznego zachowania. Przejawia się najczęściej w systematycznym uchylaniu się od obowiązku szkolnego, wagarach, ucieczkach z domu, wprowadzeniu się w stan odurzenia, paleniu tytoniu, wczesnym rozpoczęciu życia seksualnego, uprawianiu prostytucji, włóczęgostwie, udziale w subkulturach. Demoralizacja nieletnich często towarzyszy popełnianiu czynów karalnych lub prowadzi do popełniania takich czynów i sprzyja im (Widacki, Dadak, Grzyb, Szuba-Boroń, 2022, s. 258).

W ustawie o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich brak bezpośredniej definicji pojęcia demoralizacja, ale w art. 4 ust. 1 wskazuje się jej objawy. Można zatem, jak twierdzi A. Grześkowiak, z ustawy zrekonstruować objawową definicję demoralizacji, choć to definicja niepełna, otwarta, będąca rodzajem klauzuli generalnej, gdyż ustawodawca specyfikuje tylko przykładowe jej objawy (Grześkowiak 2023, s. 72). Są nimi w szczególności: dopuszczenie się czynu zabronionego, naruszanie zasad współżycia społecznego, uchylanie się od obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki, używanie alkoholu, środków odurzających, substancji psychotropowych, ich prekursorów, środków zastępczych lub nowych substancji psychoaktywnych, uprawianie nierządu. Można więc przyjąć, że demoralizacja to niekorzystne zmiany osobowościowe, których wynikiem jest zachowanie nieletniego sprzeczne z zasadami współżycia społecznego (Grześkowiak, 2023, s. 73-74).

Do przejawów demoralizacji zaliczyć należy również wulgarne słownictwo, wandalizm, ucieczki z domu, przedwczesne podejmowanie pożycia seksualnego, palenie papierosów i e-papierosów, spożywanie alkoholu, udział w destrukcyjnych grupach i subkulturach młodzieżowych, udział w bójkach, niewłaściwe zachowanie w szkole i placówce oświatowej, zbyt późne powroty do domu. Demoralizacją jest więc odejście przez małoletniego od ogólnie przyjętych norm społecznych właściwych dla osób małoletnich i adekwatnych do ich rozwoju psychofizycznego. To jest zepsucie, rozluźnienie dyscypliny (Balicki, 2023, s. 37.)

Ustawodawca posługuje się definicją objawową demoralizacji wymieniając najbardziej typowe i najczęściej występujące objawy demoralizacji. Katalog zachowań wymienionych w art. 4 ust. 1 ustawy ma charakter otwarty. Podkreśla się powszechnie, że o demoralizacji nie przesądza jednostkowe sporadyczne zachowanie nieletniego, ale występowanie kilku objawów łącznie bądź systematycznie czy też wielokrotność i utrzymywanie się dłużej takich zachowań (Sienkiewicz, 2023, s. 525-526).

Ważnym elementem zapisu ustawy, który bezpośrednio odnosi się do pojęcia demoralizacji jest akcentowanie cyklicznego charakteru niepożądanych zachowań u dorastających dzieci przez takie określenie jak systematyczne uprawianie czy używanie. Demoralizację należy traktować jako stałą tendencję do określanego, niewłaściwego, niepożądanego zachowania a nie pojedyncze zdarzenia. Cechą wspólną nagannych zachowań nieletnich stanowiącą potwierdzenie dla normatywnego brzmienia artykułu 4 ustawy nie jest ich sporadyczność, jednostkowość czy incydentalność lecz pewna powtarzalność czasowa, trwałość (Kranc, 2020, s. 29). W konsekwencji jednostkowy przypadek niewłaściwego zachowania nieletniego nie przesądza o jego demoralizacji, ale powinien być odebrany jako sygnał troski o niego i potrzeba jego wsparcia, aby takie same czy podobne zachowania nie były jego udziałem w przyszłości.

Zachowania ryzykowne, przejawy demoralizacji nie są wytworem współczesnej cywilizacji, od dawna istniały bowiem osoby, których zachowanie z różnych przyczyn odbiegało od powszechnie przyjętych norm. Obecnie mamy różnorodność czynów zabronionych popełnianych przez młodych, które to zbliżone są do tych popełnianych przez dorosłych. W szerszej perspektywie jest po prostu tak, że negatywne zachowania dorosłych znajdują odzwierciedlenie w czynach nieletnich mogących wyczerpywać znamiona ich demoralizacji. Zły świat przenika do świata nieletnich, w nim rezonując, odbijając się echem demoralizacji.

3. Etiologia zachowań społecznych

Jeśli młodzież nie potrafi zaspokoić w sposób społecznie akceptowany ważnych potrzeb robi to na sposób ryzykowny, niebezpieczny, naruszający normy. Te ważne potrzeby to: miłość, przynależność, akceptacja, bezpieczeństwo. Do ważnych celów rozwojowych należą także określenie własnej tożsamości, indywidualności, niezależności od rodziców, zdobycie umiejętności radzenia sobie z trudnymi sytuacjami życiowymi i towarzyszącymi im uczuciami lęku, frustracji (Kiliszek, 2018, s. 218). Deprywacja potrzeb może prowadzić do zachowań niezgodnych z prawem, w tym uznawanych za będące demoralizacją.

Katalog czynników ryzyka zachowań niedostosowanych, nieakceptowanych społecznie jest bardzo bogaty. Należą do nich w szczególności: wadliwie funkcjonująca i oddziałująca rodzina, nadużywanie alkoholu przez rodziców i nieletnich, niekorzystny wpływ szkoły, problemy z nauką, przemoc związana z nadużywaniem alkoholu, własne niedostosowanie dziecka, czyny karalne dziecka, rodziców, rodzeństwa, przestępczość występująca w rodzinie, niekorzystne czynniki osobowościowe, niekorzystne warunki rozwojowe, powstałe urazy, deprywacja psychiczna dotycząca ważnych potrzeb, rozbiecie rodziny, bieda, bezrobocie, wpływ niekorzystnej grupy rówieśniczej, problemy związane ze zdrowiem psychicznym i neurologicznym, obniżenie zdolności intelektualnych dzieci, nie radzenie sobie z nagromadzeniem stresów, konfliktów, zagrożeń, brak zagospodarowania

wolnego czasu, agresja nieletnich, nieadekwatne strategie radzenia sobie w sytuacjach trudnych, ogólny stan zdrowia rodziców w zakresie chorób somatycznych i psychicznych, zjawiska akceleracji – przyspieszenie rozwoju wieku biologicznego za którym nie nadąża rozwój psychiczny i społeczny, używanie substancji psychoaktywnych przez dzieci, negatywny stosunek do pracy, zawodu, słaby stosunek do religii, modelowanie przemocy przez środki masowego przekazu – ogólnie świat wirtualny, bycie ofiarą przemocy, kryzys wartości moralnych i więzi społecznych, deficyt w życiu emocjonalnym, poznawczym, egocentryzm, niedojrzałość, labilność nastrojów, pochodzenie z rodziny dysfunkcyjnej (Kiliszek, 2018, s. 218-219).

Mamy tu więc czynniki bardzo zróżnicowane, usytuowane w różnych obszarach funkcjonowania dzieci i młodzieży, w różnych środowiskach wychowawczych, ale i cechach osobowości młodego człowieka. Zatem ryzyko wystąpienia zachowań aspołecznych może tkwić w czynnikach indywidualnych, środowiska rodzinnego, środowiska szkolnego i rówieśniczego (Cisowski, 2020, s. 170).

Szczególnie ważne zadania w procesie wychowania posiada rodzina, które wyrażają się w ogromnym zaangażowaniu rodziny i świadomym organizowaniu sytuacji wychowawczych (Wieczorek, 2005, s. 86). Jakość rodziny stanowi o wartości społeczeństwa oraz o losach konkretnej jednostki. To w rodzinie człowiek przeżywa najważniejszy okres, w którym kształtuje się jego osobowość, styl życia, system preferowanych wartości i pogląd na świat. Tam też zachodzi proces zaspokajania potrzeb, kształtują się wzory (Wieczorek, 2005, s. 87). W procesie wychowania rodzinnego istotne są wytworzone w niej więzi społeczne, których brak ułatwia narastanie szkodliwego procesu, odchodzenie od środowiska rodzinnego a także od norm społeczno – moralnych rządzących stosunkami międzyludzkimi. Jednocześnie dzieci i młodzież mogą zbliżyć się do środowisk, które z reguły przyczyniają się bezpośrednio do jej wykołejenia. Do czynników stanowiących podłoże takiego stanu zalicza się moralnie szkodliwe oddziaływanie rodziców, ostry i narastający konflikt dziecka z rodziną, narastanie u nieletniego negatywnych uczuć, warunki życia i traktowania nieletniego w rodzinie, nieokazywanie nieletniemu uczucia, opieki, zainteresowania jego sprawami, uczestniczenia w jego kłopotach (Harasimiak, 2001, s. 139). Katalog negatywnych cech rodziny tworzących tzw. destrukcyjny model rodziny tworzą: zawyżone żądania w stosunku do dzieci, szeroko rozpowszechniony system kar, przekazywanie wychowania własnych dzieci instytucjom elitarnym, nadmierne zaangażowanie dorosłych we własne problemy, wychowanie tylko przez jednego rodzica, problem nieprawidłowości zdrowia psychicznego rodziców. Skutki oddziaływania takich czynników to: frustracja potrzeb emocjonalnych u dzieci, powstanie problemu kształtowania tożsamości, nieprawidłowa identyfikacja siebie w roli społecznej, zniekształcenia systemu wartości, zaburzenia kontaktów interpersonalnych, problemy z nauką, zaburzenie autorytetów (Kuć, 2015, s. 116-117), co prowadzić może do szeregu zachowań, również tych aspołecznych. Ze środowiska rodzinnego nieletni czerpią wzorce, internalizują normy, wartości i zasady, ale przyjmują również te negatywne, gdyż

rzadko mają w sobie dość siły aby oprzeć się temu co oferują im dorośli w różnych wymiarach. Jak bowiem zauważa B. Hołyst, nieletni wchodzący w konflikt z prawem w większości pochodzą z rodzin rozbitych, niewydolnych wychowawczo czy wręcz patologicznych, a także z rodzin ubogich, dotkniętych bezrobociem (Hołyst, 2016, s. 337).

Nie tylko środowisko rodzinne jest tym ważnym w kształtowaniu pozytywnych zachowań, czy rozwijaniu złych i aspołecznych postaw, czynów, stylu bycia. Niewłaściwy układ stosunków uczeń – szkoła może powodować różnego rodzaju zaburzenia. Najczęściej spotykaną formą są wagary, które mogą być powodowane wystąpieniem trudności, z którymi nieletni nie umie dać sobie rady. Może być również traktowanie wagarów jako środka osiągnięcia pewnego celu, próba zaspokojenia na tej drodze określonych potrzeb, reakcja na niepokój, forma zaspokojenia potrzeb psychicznych ale niedozwolonymi środkami. Wagary bywają sprzężone z innymi zachowaniami inicjującymi proces demoralizacji, u których podstaw leżeć może chęć unikania przykrości lub pożądanie przyjemności. Na powstanie zachowań aspołecznych mają wpływ również opóźnienia w nauce, słabsza zdolność do systematycznej pracy, zwiększenie wymagań w wyższych klasach (Harasimiak, 2001, s. 141).

Grupy rówieśnicze są próbą zastąpienia rodziny jako grupy pierwotnej, która nie zaspokaja ważnych potrzeb nieletnich, tak o charakterze materialnym jak i niematerialnym. Wśród tych ostatnich szczególnie silnie odczuwany jest brak poczucia akceptacji, brak poczucia bezpieczeństwa, brak zrozumienia i znalezienia oparcia w sytuacjach trudnych dla nieletniego. Gdy rodzina nie spełnia swych zadań powoduje to, że nieletni szukają grup, które pod tym względem rodzinę im zastąpią lub co najmniej uzupełnią (Widacki, Dadak, Grzyb, Szuba-Boroń, 2022, s. 262), pozwalając na zaspokojenie potrzeb, podejmowanie różnorodnych zachowań, zgodnych i niezgodnych ze społecznymi oczekiwaniami.

4. Ochrona dzieci i młodzieży przed demoralizacją

Należy chronić dzieci i młodzież przed demoralizacją, ale także przed ciężką pracą, udziałem w wojnach czy różnych ludzkich, niecznych rozrachunkach. Tak wiele polskich dzieci cierpi na głód uczuć, bo dorośli nie dojrżeli do pełnienia ról rodzicielskich (Olearczyk, 2001, s. 115). Dziecko ma prawo do bezpiecznego szczęśliwego dzieciństwa, które dzisiaj zostało zakłócone i bardzo skrócone. Dziecko zbyt szybko wchodzi w świat problemów, trudności i kryzysów. Zdarza się, że dorośli, w tym rodzice, przysparzają mu wiele bólu i rozpaczę kiedy niszczą rodzinę, rozchodzą się, nie myślą, że rodzicielstwo jest nierozwiązywalne. Zbyt wiele informacji nieodpowiednich dla dziecka dociera do jego uszu, bo dorośli nie liczą się z jego obecnością, ani z jego potrzebami, czy możliwościami zrozumienia. W wielu przypadkach dzieciom odebrano dzieciństwo, poplątały się światy dziecka i dorosłych. W interesie społeczeństw należy przywrócić dzieciństwo, gdyż doświadczenia

z niego wyniesione budują lub rujną świat moralny i psychikę dziecka, często także i zdrowie (Olearczyk, 2001, s. 109).

Rodzice i wychowawcy dający poczucie bezpieczeństwa i podchodzący do zmian jako oczekiwanych i naturalnych, stanowią najlepszą „trampolinę” dla rozwoju. Pozwalają nie przeżywać zbędnych emocji, wśród i tak dużych zawirowań, przejść ten czas – zwany „okresem burzy i naporów” w najbardziej spokojny i zrównoważony sposób (Kiliszek, 2018, s. 26-27). Jest to możliwe tylko wówczas, gdy rodzina funkcjonuje prawidłowo spełniając właściwe dla niej role wobec wszystkich jej członków wzajemnie i całościowo.

W kontekście zmian, jakie zachodzą w społeczeństwie potrzeba zmian w modelu nauczania i wychowania, odejścia od jednostronnego przekazu opartego na instrukcjach, poleceniach, nakazach i dyscyplinie w kierunku metod aktywizujących młodych ludzi stwarzających przestrzeń do wykazywania się naturalną dla ich wieku inicjatywą, energią i ciekawością życia (Dobijański, 2022, s. 365). Traktować więc trzeba ten model jako generator czynników chroniących dzieci i młodzież przed biernością, bezczynnością, marazmem i zachowaniami aspołecznymi. Może to uczynić nauczyciel dialogu przyjmujący rolę przewodnika wychowanka w jego rozwoju moralnym, intelektualnym, estetycznym i zdrowotnym. Wymaga się również by był osobą potrafiącą słuchać, wrażliwą, otwartą, akceptującą człowieka takim jakim on jest, wrażliwą społecznie, zdolną i skłoną do ciągłego rozwoju własnych kompetencji zawodowych, społecznych i moralnych, życzliwie nastawioną, opierającą swój autorytet na szacunku dla podmiotowości uczniów, a nie wywieraniu przymusu, osobą umiejącą sprawiedliwie nagradzać i karać, stwarzającą sytuację dla samodzielnych i odpowiedzialnych wyborów dokonywanych przez wychowanków (Dobijański, 2022, s. 35).

Niezmienne w pracy z dziećmi i młodzieżą należy kierować się przede wszystkim ich dobrem, biorąc pod uwagę szeroko rozumiany kontekst osobisty i środowiskowy (Kranc, 2020, s. 33). Realizując ten postulat jak i wychowania integralnego potrzeba troski o rozwój młodego człowieka we wszystkich sferach w całej ich złożoności, przy poszanowaniu indywidualnych możliwości i potrzeb dziecka.

Należy w szczególności zwracać uwagę na potrzebę wychowania młodych ludzi do racjonalnego i wartościowego wykorzystania czasu wolnego. Umiejętność zagospodarowania czasu wolnego zajęciami wzbogacającymi osobowość wymaga inspirowania i ukierunkowania zainteresowań i pasji, co jest zadaniem rodziny, szkoły, środowiska lokalnego. Gdy nauczymy dzieci i młodzież wypełniać czas wolny czynnościami odpowiadającymi ich pozytywnym pragnieniom i zainteresowaniom wtedy nie będzie on czasem pustym zmarnowanym, „czasem do zabicia”, a stanie się czasem spełniającym wszystkie definicyjnie przypisane mu wartości. Należy wychowywać do kultury czasu wolnego wspierając cztery strefy aktywności młodego człowieka: umysłową, społeczną, artystyczną i fizyczną i przyczyniać się tym samym do wzmocnienia czynników chroniących, umożliwiających prawidłowy rozwój jednostki (Grzesiak, 2020, s. 227).

5. Podsumowanie

Współczesne czasy są bardzo trudne, stawiają wiele wyzwań przed rodzicami, dziećmi, społeczeństwami i decydentami. Jest wiele zjawisk mających przypuszczalnie wielkie znaczenie dla życia i bycia współczesnej młodzieży. Można do nich zaliczyć otwarcie granic, wymianę kulturową, dostępność wielu dóbr, rozwój kultury popularnej, technologizację życia, ale także patologię cyfrowego oddziaływania na dzieciństwo i młodość, agresję wśród młodzieży, odrzucenie rówieśnicze i wiele innych. Zjawiska te są zdecydowanie większe i trudniejsze dla dzieci i młodzieży ze względu na mniejszą jej refleksyjność i dojrzałość struktur mózgowych, wyposażenie społeczne, dojrzałość psychiczną i moralną (Kiliszek, 2018, s. 42). Łatwo więc niestety młodym o zbłądzenie, dokonywanie złych wyborów, popadanie w pułapkę rzekomych zalet dokonujących się przemian i chwilowy zachwyt otwieranych przed nimi możliwości. Na dorosłych, szczególnie rodzicach, spoczywa odpowiedzialność za młode pokolenie, za tworzenie warunków pozwalających na poczucie zadowolenia i satysfakcji z życia, doświadczanie pozytywnych emocji, sensu, równowagi, okoliczności dających poczucie spełnienia celów, kształtowanie zdolności radzenia sobie z wyzwaniami i budowanie dobrych, pozytywnych relacji. Tak będzie, gdy rodzina stanie się bezpieczną przystanią, ostoją spokoju, oazą ciszy, podporą tradycji dla dzieci i młodzieży, oparciem i wsparciem dla nich w trudnych chwilach i miejscem świętowania sukcesów i radości.

Środowisko rodzinne powinno więc troszczyć się o dobro oraz dobrostan dzieci i młodzież, których doświadczanie przyjmie rolę czynników chroniących przed podejmowaniem zachowań negatywnych i nieakceptowanych społecznie. W proces socjalizacji muszą być zaangażowani rodzice, muszą być obecni, a dzieci i młodzieży aktywni, zainteresowani uczeniem się, by kształtowanie osobowości społecznej, uczenie się ról społecznych przebiegało poprawnie, bez zakłóceń. Instruowanie, edukowanie, informowanie, upominanie, dawanie wskazówek, objaśnianie a niekiedy może nawet i moralizowanie podejmowane przez rodziców, to działania ważne i chroniące przed demoralizacją.

Oświadczenia

Finansowanie badań: Niniejsza publikacja nie otrzymała żadnego zewnętrznego wsparcia finansowego.

Oświadczenie właściwej komisji etycznej: Nie dotyczy.

Oświadczenie o dostępności danych: Nie dotyczy.

Podziękowania: Nie dotyczy.

Konflikt interesów: Autor deklaruje, że nie ma żadnego konfliktu interesów związanych z publikacją niniejszych badań.

Bibliografia

Balicki, A. (2023). Przepisy ogólne. W P. Drembkowski & G. Kowalski (Red.), *Ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich. Komentarz* (s. 21). C.H. Beck.

- Błachut, J., Gaberle, A., & Krajewski, K. (2006). *Kryminologia*. Arche.
- Cisowski, W. (2020). Przepępczość nieletnich. W P. Łabuz, I. Malinowska & M. Michalski (Red.), *Kryminologia* (s. 163-195). Difin.
- Dobijański, M. (2022). *Metody pracy z uczniem nieprzystosowanym społecznie. Podmiotowość i dialog w relacji resocjalizacyjnej*. Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Grzesiak, K. (2020). Wymiar czasu wolnego dzieci i młodzieży w kontekście działalności placówek wychowania pozaszkolnego w Polsce. W B. Zinkiewicz (Red.), *Przepępczość, resocjalizacja, profilaktyka. Współczesne aspekty* (s. 203-229). Oficyna Wydawnicza AFM.
- Grześkowiak, A. (2023). *Prawo nieletnich*. C.H. Beck.
- Harasimiak, G. (2001). *Demoralizacja jako podstawowe pojęcie postępowania z nieletnimi. Analiza i wnioski*. Szczecińskie Wydawnictwo Archidiecezjalne Ottonianum.
- Hołyst, B. (2016). *Kryminologia*. LexisNexis.
- Kiliszek, E. (2018). Młodzież w czasach współczesnych: przemiany, ryzyka, szanse. W G. Kudlak & W. Wypler (Red.), *Narkotyki a demoralizacja. Szansa na zmianę* (s. 212-225). Difin.
- Kiliszek, E. (2018). Nieprzystosowanie społeczne: wyzwanie dla służb społecznych. W G. Kudlak & W. Wypler (Red.), *Narkotyki a demoralizacja. Szansa na zmianę* (s. 11-44). Difin.
- Konarska-Wrzošek, V. (2013). *Prawny system postępowania z nieletnimi w Polsce*. Wolters Kluwer.
- Kranc, M. (2020). Przepępczość i przejawy demoralizacji nieletnich kierowanych do młodzieżowych ośrodków wychowawczych. W B. Zinkiewicz (Red.), *Przepępczość, resocjalizacja, profilaktyka. Współczesne aspekty* (s. 21-37). Oficyna Wydawnicza AFM.
- Krukowski, A. (1991). *Komentarz do ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*. Wydawnictwo Prawnicze.
- Kuć, M. (2015). *Kryminologia*. C.H. Beck.
- Olearczyk, T.E. (2001). *Prawa dziecka we współczesnej praktyce życia społecznego*. Wydawnictwo Educator.
- Siemionow, J. (2011). *Niedostosowanie społeczne nieletnich: Działania, zmiana, efektywność*. Difin.
- Sienkiewicz, Z. (2023). Zasady traktowania i środki stosowane wobec nieletnich. W M. Bojarski (Red.), *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna* (s. 521-537). Wolters Kluwer.
- Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich, Dz.U. 2022 poz. 1700 ze zm.
- Wieczorek, L. (2005). *Przepępczość i demoralizacja nieletnich w Polsce w okresie transformacji ustrojowej*. Wydawnictwo Naukowe Śląsk.
- Widacki, J., Dadak, W., Grzyb, M., & Szuba-Boroń, A. (2022). *Kryminologia. Zarys systemu*. Wydawnictwo Naukowe PWN.

